

Isabel Allende

Portret in sepia

band 1

Vertaald uit het Spaans
door Brigitte Coopmans

UITGEVERIJ
XL
DEVENTER

Ik kwam ter wereld op een dinsdag in de herfst van 1880, onder het dak van mijn grootouders van moederskant in San Francisco. Terwijl in dat labyrintische huis mijn moeder met dapper hart en afgemat lijf lag te hijgen en te zwoegen, bruiste op straat het woelige leven van de Chinese wijk in de kok wachten. Ik ben pas op latere leeftijd de details rond mijn geboorte te weten gekomen, maar het zou erger zijn als ik ze nooit had ontdekt; ze hadden ook zoek kunnen raken op de grillige paden van de vergetelheid. Er zijn zoveel geheimen in mijn familie dat ik misschien niet eens genoeg tijd heb om ze allemaal te onthullen: de waarheid is vluchtig, schoongespoeld door stortregens. Mijn grootouders verwelkomden me ontroerd – ondanks het feit dat ik volgens sommige getuigen een afzichtelijke baby was – en legden me tegen mijn moeders borst, waar ik een paar minuten ineengedoken bleef liggen, de enige die ik bij haar heb kunnen zijn. Daarna blies oom Lucky zijn adem in mijn gezicht om zijn geluk op mij over te brengen. Het was een nobel gebaar en een feillo-

ze methode, want gedurende ten minste deze eerste dertig jaar van mijn bestaan is het me goed vergaan. Maar, opgelet, ik moet niet op de zaken vooruitlopen. Dit is een lange geschiedenis en ze begint ver voor mijn geboorte. Er is geduld voor nodig om haar te vertellen, en meer nog om ernaar te luisteren. Wie onderweg de draad kwijtraakt, moet niet wanhopen, want die wordt ongetwijfeld een paar pagina's verderop weer opgepakt. Omdat we toch ergens moeten beginnen, laten we dat dan in 1862 doen en laten we, met de natte vinger, zeggen dat de geschiedenis begint met een meubelstuk van onwaarschijnlijke afmetingen.

Paulina del Valles bed werd besteld in Florence, een jaar na de kroning van Victor Emanuel, toen in het nieuwe koninkrijk Italië Garibaldi's kogels nog nagalmden; het stak gedemonteerd de oceaan over in een oceaanstomer uit Genua, kwam van boord in New York te midden van een bloedige staking en werd overgeladen op een van de stoomschepen uit de rederij van mijn grootouders van vaderskant, de familie Rodríguez de Santa Cruz, in de Verenigde Staten wonende Chilenen. Kapitein John Sommers moest de kisten in ontvangst nemen, die in het Italiaans waren gemerkt met maar één woord: *NAJADEN*. Deze robuuste Engelse zeeman, van wie slechts een verbleekt portret en een door de talloze overtochten

zeer versleten leren hutkoffer vol eigenaardige manuscripten bewaard zijn gebleven, was mijn overgrootvader, zoals ik onlangs heb ontdekt, toen mijn verleden na jaren van mysterie eindelijk duidelijk begon te worden. Ik heb John Sommers, vader van Eliza Sommers – mijn grootmoeder van moederskant –, nooit gekend, maar van hem heb ik een zekere zwerflust geërfd. Deze man van de zee, een en al zout en horizon, kreeg de taak het Florentijnse bed in het ruim van zijn schip naar de andere kant van het Amerikaanse continent te brengen. Hij moest de blokkade van de yankees en de aanvallen van de geconfedereerden omzeilen, tot de zuidgrenzen van de Atlantische Oceaan varen, de verraderlijke wateren van de Straat van Magallanes oversteken, de Stille Oceaan op varen en na enkele korte stops in verscheidene Zuid-Amerikaanse havens koers zetten naar het noorden van Californië, het vroegere goudgebied. Hij had nauwkeurige orders gekregen om de kisten aan de kade in San Francisco te openen, toezicht te houden op de sloopstimmerman – terwijl die voorzichtig, om het houtsnijwerk niet te beschadigen, de stukken als een puzzel in elkaar paste –, de matras en de spreij van robijnrood brokaat over het bed te leggen, het bakbeest op een platte kar te zetten en het met een slakkengang naar het centrum van de stad te sturen. De voerman moest twee rond-

jes om Union Square rijden en nog twee extra om een bel te luiden tegenover het balkon van de minnares van mijn grootvader, alvorens het bed af te leveren op zijn eindbestemming: het huis van Paulina del Valle. Hij moest dit huzarenstukje leveren terwijl de burgeroorlog volop woedde en yankee-legers en geconfedereerden elkaar in het zuiden van het land afslachtten en niemand in de stemming was voor grappen of belletjes. John Sommers gaf vloekend instructies, want tijdens de maanden varen was dat bed symbool geworden voor datgene waar hij in zijn werk de grootste hekel aan had: de grillen van zijn bazin, Paulina del Valle. Bij de aanblik van het bed op de kar besloot hij met een zucht dat dit het laatste zou zijn wat hij voor haar zou doen; hij stond twaalf jaar onder haar bevel en de grens van zijn geduld was bereikt. Het meubelstuk is nog altijd intact, het is een loodzware kolos van gepolychromeerd hout; aan het hoofdeinde staat de god Neptunus, omringd door schuimende golven en diepzeewezens in bas-reliëf, terwijl aan het voeteneinde dolfijnen en zeemeerminnen spelen. Binnen een paar uur kon half San Francisco het sensationele ledikant bekijken; de bij-slaap van mijn grootvader echter, aan wie het spektakel was opgedragen, liet zich niet zien toen de kar tweemaal met zijn gerinkel voorbijkwam.

‘Mijn triomf was van korte duur,’ bekende Pau-

lina me vele jaren later, toen ik erop stond het bed te fotograferen en de bijzonderheden te horen. ‘De grap keerde zich tegen mij. Ik dacht dat ze Feliciano zouden uitlachen, maar ze lachten mij uit. Ik had de mensen verkeerd ingeschat. Wie had zich zoveel schijnheiligheid kunnen voorstellen? In die tijden was San Francisco een wespennest van corrupte politici, boeven en vrouwen van lichte zeden.’

‘Ze konden de provocatie niet waarderen,’ suggereerde ik.

‘Nee. Men verwacht dat wij vrouwen de reputatie van de echtgenoot beschermen, al is hij nog zo’n schoft.’

‘Uw man was geen schoft,’ sprak ik haar tegen.

‘Nee, maar hij had domme streken. Hoe dan ook, ik heb geen spijt van het fameuze bed, ik heb er veertig jaar lang in geslapen.’

‘Wat deed uw man toen hij wist dat hij betrapt was?’

‘Hij zei dat ik, terwijl het land hevig bloedde door de burgeroorlog, Caligula-meubels kocht. En hij ontkende alles, uiteraard. Niemand met een beetje hersens geeft ontrouw toe, al betrap je hem tussen de lakens.’

‘Zegt u dat uit eigen ervaring?’

‘Was dat maar zo, Aurora!’ antwoordde Paulina del Valle zonder aarzeling.

Op de eerste foto die ik van haar heb genomen, toen ik dertien jaar was, leunt Paulina in haar mytholo-

gische bed op kussens van geborduurd satijn, in een kanten hemd en met een halve kilo sieraden om. Zo heb ik haar vele malen gezien en zo had ik haar willen zien toen ze stierf, maar zij wenste het graf in te gaan in het mistroostige habijt van de karmelietessen en wilde dat er een aantal jaren lang gezongen missen werden opgedragen voor haar zielenrust. 'Ik heb al een hoop schandalen veroorzaakt, het is tijd om het hoofd in de schoot te leggen,' was haar uitleg toen ze wegzank in de winterse melancholie van de nadagen. Toen ze het einde naderbij zag komen, werd ze angstig. Ze liet het bed naar de kelder verbannen en daarvoor in de plaats een houten verhoging met een met crin gevulde matras neerzetten, om te kijken of Petrus een streep zou halen door het zondeboek, zoals ze zei. De schrik was echter niet groot genoeg om zich van andere materiële zaken te ontdoen, en tot haar laatste snik had ze de teugels van haar inmiddels danig geslonken financiële imperium in handen. Van de onstuimigheid uit haar jeugd was aan het einde van haar leven nog maar weinig over, zelfs de ironie vloeide weg, maar mijn grootmoeder creëerde haar eigen legende en geen matras met crin of karmelietessenhabijt zou die kunnen verstoren. Het Florentijnse bed, dat ze met het grootste plezier door de allerbelangrijkste straten van San Francisco had laten voeren om haar echtgenoot te treiteren, was

een van haar glorieuze momenten. In die tijd woonde het gezin in San Francisco onder een andere achternaam – Cross – omdat geen Noord-Amerikaan het welluidende Rodríguez de Santa Cruz y del Valle kon uitspreken, wat jammer is, want de oorspronkelijke naam heeft de oude bijklank van de inquisitie. Ze waren net verhuisd naar de wijk Nob Hill, waar ze een kapitale villa hadden laten bouwen, een van de meest opulente van de stad, een wanstaltig voortbrengsel van verscheidene rivaliserende architecten die om de haverklap werden aangenomen en ontslagen. De familie had haar fortuin niet vergaard tijdens de goudkoorts van 1849, zoals Feliciano beweerde, maar dankzij het voortreffelijke zakelijke instinct van zijn vrouw, die op het idee kwam verse producten van Chili naar Californië te vervoeren op een bed van antarctisch ijs. In die roerige tijden kostte een perzik een ounce goud en zij wist van die omstandigheden handig gebruik te maken. Het initiatief had succes en op een gegeven moment hadden ze een hele vloot varen tussen Valparaíso en San Francisco, die het eerste jaar leeg terugkeerde, maar later beladen met Californisch meel; daarmee drukten ze verscheidene Chileense boeren uit de markt, inclusief Paulina's vader, de geduchte Agustín del Valle, wiens graan in de silo's wormstekig werd omdat hij niet kon concurreren met het hagelwitte meel

van de yankees. Van de razernij werd ook zijn lever wormstekig. Aan het einde van de goudkoorts keerden duizenden en duizenden avonturiers armer dan ze vertrokken waren terug naar hun plaats van herkomst, nadat ze bij het najagen van een droom hun ziel en gezondheid hadden verloren; Paulina en Feliciano werden echter rijk. Ze verwierven een vooraanstaande positie in de hoge kringen van San Francisco, ondanks het bijna onoverkomelijke obstakel van hun Spaanse accent. 'In Californië heb je allemaal nieuwe rijken van slechte afkomst; onze stamboom gaat terug tot de kruistochten,' bromde Paulina dan, voordat ze zich gewonnen gaf en naar Chili terugkeerde. Het waren echter geen adellijke titels of bankrekeningen geweest die de deuren voor hen openden, maar de sympathie van Feliciano, die vrienden maakte onder de machtigste mannen van de stad. Het bleek daarentegen nogal moeilijk om zijn ostentatieve, grof gebekte, oneerbiedige en dominante vrouw te verdragen. Het moet gezegd worden: Paulina boezemde in het begin altijd de mengeling van fascinatie en hevige angst in die men tegenover een leguaan voelt; alleen wanneer je haar beter leerde kennen, ontdekte je haar gevoelige kant. In 1862 schoof ze haar man naar voren in de handel-sonderneming voor de intercontinentale spoorlijn, waarmee ze hun rijkdom bezegelden. Ik begrijp niet

waar die vrouw haar goede neus voor zaken vandaan had. Ze kwam uit een familie van Chileense veeboeren die beperkt van inzicht en arm van geest waren; ze werd grootgebracht tussen de muren van het ouderlijk huis in Valparaíso, de rozenkrans biddend en bordurend, omdat haar vader geloofde dat onwetendheid de gehoorzaamheid van vrouwen en armen garandeert. De beginselen van het schrijven en het rekenen beheerste ze nauwelijks, ze had in haar leven geen boek gelezen en optellen deed ze met haar vingers – aftrekken deed ze nooit –, maar alles wat haar handen aanraakten veranderde in goud. Als haar kinderen en familieleden niet alles erdoorheen hadden gejaagd, zou ze luisterrijk als een keizerin gestorven zijn. In die jaren werd de spoorlijn aangelegd die het oosten en westen van de Verenigde Staten met elkaar moest verbinden. Terwijl iedereen investeerde in aandelen in de twee bedrijven en inzette op welke van die twee de rails het snelst zou aanleggen, vouwde zij, onverschillig voor die onbezonnen wedloop, een kaart uit over de tafel in de eetkamer en bestudeerde geduldig als een topograaf het toekomstige traject van de trein en de plaatsen waar in overvloed water aanwezig was. Lang voordat de nederige Chinese arbeiders in Promotory in Utah met de laatste nagel de treinrails met elkaar verbonden, en voordat de eerste locomotief het continent